

חשיבה מחודשת על החינוך מרחוק בעקבות פנדמיה

פאולו פריירה שלל את הניטרליות של החינוך. לטענתו, החינוך הניטרלי אינו קיים: החינוך מקדם את התלמידים או לקראת קונפורמיות או לקראת חירות. חינוך מרחוק נוצר כדי להבטיח חינוך לחלקי האוכלוסייה, שמסיבות כאלה ואחרות לא יכולות להשתתף במסגרות חינוך מסורתיות. לאורך השנים, במוקד החינוך מרחוק עמדה אינקלוסיביות של החינוך, ניסיון להתגבר על המרחק הגיאוגרפי וגם על המרחקים האחרים ולצמצם את הפערים החברתיים. אולם, באופן פרדוקסלי, בתקופה הנוכחית מתברר, כי דווקא המעבר הנפוץ מלמידה פנים-אל-פנים ללמידה מרחוק, כתוצאה מפנדמיה COVID-19, עלול לסכן את עיקרון האינקלוסיביות של החינוך ולהביא להרחבת הפערים בחברה.

הפנדמיה השפיעה על מערכת החינוך במרבית מדינות העולם. מוסדות חינוך רבים ומדינות שלמות העדיפו לעבור לדגמים שונים של למידה מרחוק, שבדרך כלל נתפסת כתחליף הולם ללימודים רגילים בבתי ספר. הנורמה החינוכית החדשה מקדמת את שיתוף הפעולה בין הגורמים המעורבים בחינוך כדי להמשיך את מערכת החינוך, על אף הפנדמיה, תוך כדי העברת הלמידה לפלטפורמות המקוונות. אולם, יש להבטיח, כי במרכז המדיניות החינוכית החדשה יעמוד הלומד והדרך להתאמת מערכת הלמידה המקוונת לצרכיו ולאינטרסים שלו. מזווית הראייה של הפדגוגיה הביקורתית ניתן להצביע על מספר אתגרים מרכזיים הנובעים מאימוץ החינוך מרחוק כדגם למידה מרכזי.

- פגיעה ביחסי תלמיד-מורה. הפדגוגיה הביקורתית מפנה את תשומת הלב ליחס הנוצר בין המורה לתלמיד כעומד במרכז התהליך הפדגוגי. יחס זה אמור להיות מבוסס על הערכה וכבוד הדדיים ועל שיתוף פעולה בתהליך של כינון הידע, תוך כדי פיתוח חשיבה ביקורתית. לכן, במעבר מהוראה פנים-אל-פנים אל אחד מדגמי ההוראה המקוונת יש לבחון קודם כל כיצד ישפיע השינוי על מערכת היחסים בין המורה לתלמיד. עיצוב ההוראה המקוונת אמור לקחת בחשבון את הצורך למנוע את תחושת הריחוק ולמצוא את הדרך לכינון יחסים יציבים ביניהם, כשותפים בבניית הידע ובפיתוח החשיבה הביקורתית.
- העמקת אי השוויון. הבעיה הנוספת במעבר מערכת החינוך לפלטפורמה המקוונת היא בעיית השוויון. הפערים בין התלמידים במה שקשור לבעלות על אמצעים טכנולוגיים ומיומנויות השימוש בהם מקשים מאוד על השגת חינוך אינקלוסיבי אמצעות הוראה מרחוק. הדבר בעייתי במיוחד כשמדובר בעיצוב החינוך במדינות המתפתחות. יש לציין על פי הערכת אונסקו, שלכ-89% מהלומדים בארצות אפריקה מדרום לסהרה אין גישה לאינטרנט בבית ול-82% אין בכלל גישה לאינטרנט.
- רלוונטיות הלמידה. במסגרות הלמידה מרחוק גוברת הסכנה של כפיית תוכן ההוראה, ניתוק הידע מהסביבה של הלומדים ומהאינטרסים שלהם. פריירה מדגיש, כי פדגוגיה הנשענת על הדגמים התרבותיים של המדכאים ומתייחסת ללומדים באופן פטרנליסטי אינה יכולה להיות משחררת ולא תוביל לפיתוח חשיבה חופשית וביקורתית.

- המגמה לצמצם את החינוך מרחוק הניתן באמצעות הפלטפורמה המקוונת, ללמידה קוגניטיבית, המכוונת להשגת הישגים לימודיים. זאת, על פי שיטת ההערכה המקובלת, תוך כדי ניתוק מהפן הרגשי והחברתי של הלמידה והתעלמות מהסביבה שבה חיים הלומדים. מגמה זו מסוכנת במיוחד בתקופת המשבר הכלכלי והחברתי שנוצר על ידי הפנדמיה. המצב הנוכחי דורש חינוך כוללני ופרקטיקה רפלקטיבית.

כדי להבטיח את השמירה על עיקרון האינקלוסיביות ולהתמודד עם האתגרים שתוארו לעיל על מערכת החינוך מרחוק להישען על העקרונות הבאים:

- נגישות וזמינות. אם מדיניות החינוך מכוונת למציאת פתרונות חינוך ארוכי-טווח הרי שהמשך המצב שבו למידה פנים-טל-פנים מסוכנת, חיוני להבטיח את השוויוניות של החינוך באמצעות הבטחת הנגישות אל הכלים הטכנולוגיים והאמצעים הדיגיטליים לכל האוכלוסייה, כולל השכבות המוחלשות. יש לקחת בחשבון גם את אי השוויון ההתחלתי במה שקשור למיומנויות השימוש בטכנולוגיות מידע מתקדמות ולהבטיח את מעורבות ההורים ואת תמיכת הקהילה בלמידה מרחוק. לשם הבטחת הזמינות של פלטפורמות למידה דיגיטליות וכלים דיגיטליים יש צורך לבצע הערכה בקרב האוכלוסיות המוחלשות. ההערכה תכלול בדיקה של מגוון מדדים, כמו גישה לטכנולוגיות, קישוריות, אוריינות דיגיטלית, מחיר סמוי של למידה מרחוק.

- התאמה. מערכת החינוך חייבת להתאים עצמה למצב החדש ולמיומנויות החדשות הנדרשות להוראה מרחוק. לשם כך, יש צורך בהכשרת המורים לסוג זה של למידה וחשיפתם לפרקטיקות פדגוגיות חדשניות בסביבה המקוונת. יש צורך לשים דגש על זמן המענה לצרכים החברתיים והרגשיים של הלומדים ועל התאמת התוכן ודרכי הלמידה לצורכי הלומדים ולהון התרבותי שלהם. לשם כך נדרשים קשרים עם בעלי עניין בקהילה.

- חדשנות פדגוגית מבוססת על למידה שיתופית. הפנדמיה יצרה מצב המטיב עם החדשנות הפדגוגית, המקדמת פתרונות פדגוגיים ניסויים וחדשניים. אך החדשנות אמורה להיות אינקלוסיבית ורלוונטית לצורכי התלמידים. על הפדגוגיות של למידה מרחוק לשים דגש על שילוב בין העלאת האוטונומיה של הלומד למתן מערכת פיגומים קוגניטיביים מצד הדמות של האחר המשמעותי (המורה), לשאוף להתייחסות כוללת ללומד, תוך כדי לקיחה בחשבון של הרכיב החברתי והרגשי של הלמידה. יש לשים דגש על שילוב בין פרקטיקות של פדגוגיה מעצבת ופדגוגיה ביקורתית לבין פרטיקות פדגוגיות המתאימות לסביבה המקוונת. הוצע, בין היתר, להביא לפיתוח למידה בין-דורית, הנתמכת על ידי הקהילה ומשולבת במערך הלמידה מרחוק.

- שיתוף פעולה בין בעלי עניין שונים, מעורבות הורים וקהילה. השגת חינוך שוויוני ואינקלוסיבי מרחוק חייבת להיות חלק מהמדיניות הציבורית הרחבה. הגעה לאוכלוסיות מוחלשות ומודרות באמצעות תוכניות למידה מקוונות דורשת השתתפות של גורמים שונים. עיצוב מערכת החינוך מרחוק מחייב את בית הספר לקיים מערך קשרים הדוקים עם גורמים קהילתיים כדי להתאים את הלמידה בעת פנדמיה לצרכים הממשיים של התלמידים. כמו כן, הצלחת הלמידה מרחוק תלויה במידה ניכרת בהורים, שהופכים להיות סוכני שינוי של למידה מרחוק המתקיימת בבית. דגש על מעורבות הורים וקהילה בעיצוב

המערך של למידה מרחוק חשוב במיוחד לשם מתן מענה לאוכלוסיות מוחלשות ולמניעת המצב שבו המעבר ללמידה דיגיטלית יביא להרחבת הפערים בחברה.

התקציר מבוסס על המאמר :

Sali, A. H. A. (2020). Rethinking distance education in Covid-19 pandemic: Perspectives on education equity in the 'new normal'. *Jayapangus Press Books*, 33-35.